

MÓRA FERENC ÉS A SZEGEDI NOVELLISTA HAGYOMÁNYOK*

A százados Móra-ünnep nem csupán koszorúkat, emelkedett hangú emlékezőseket hozott, hanem egymással szemben lényeges vagy árnyalatnyi különbségeket mutató, gyakran akaratlanul is polemizáló írásokat. Móra Ferenc írói rangját, életműve helyét a magyar szépprózában, társadalomszemléletét, regényeinek erőnyeit és gyöngeit, publicisztikájának radikalizmusát, tárcanovelláinak, karcolatainak modorát, jámbor anekdotizmusát vagy szociológiai éleslátását, előadásmódjának modoroságát, vagy lebilincselő humorát — ki így, ki úgy értelmezi, magyarázza. (Csak néhányat említek az ünnepre megjelent tanulmányok, cikkek közül: SIK CSABÁÉ az *Irodalomtörténetben*, FAZEKAS ISTVÁNÉ a *Forrásban*, FÖLDES ANNÁÉ az *Élet és irodalomban*, VAJTAI ISTVÁNÉ és PÉTER LÁSZLÓÉ a szegedi *Somogyi-könyvtári Műhelyben*.)¹

És igazán ilyen a méltó ünnep, ahol nem a „megszokás koszorú” tételnek a szobor talapzatára, hanem egy jelentős életmű körüli viták hullámai kavarnak föl az ünnepekig csendes vizeket.

É viták egyik kikerülhetetlen pontja: Móra parasztszemléletének és parasztábrázolásának értékelése, minősítése. Az e pont körüli vitákhoz a magam részéről csak a dolgozat címében jelzett szempontból tennék néhány megjegyzést. A kérdés ez: mennyi és milyen köze volt Móra Ferencnek az úgynevezett szegedi novellista hagyományhoz, amely (értelemszerűen és a város népének összetételét tekintve) évszázada a szegedi, Szeged környéki, tanyai parasztságra fordított különös figyelmet. A Mórával foglalkozó irodalom legfőljebb csak Tömörkényt említi ebben a vonatkozásban ORTUTAY Gyulától PÉTER Lászlóig. (PÉTER László motívum- és stíluspárhuzamokkal is illusztrálja kettejük szemléleti, írói-ábrázolásmód beli rokonságát.)²

A Tömörkény—Móra kapcsolat eléggé kézenfekvő, hiszen szerkesztőségben, könyvtárban munkatársak voltak. Móra maga is bensőséges hangon vallott erről Tömörkény-nekrológiájában.³ A szálak azonban — meggyőződésem szerint — meszszebbre, korábbra is elvezetnek.

A múlt század végén Szegeden — mint nagyobb vidéki városainkban általában — az irodalmi élet műhelyei a lapszerkesztőségek, illetve (ahol ilyen alakult) az irodalmi társaságok voltak. Szegeden elsősorban a *Szegedi Híradó*, a *Szegedi Napló*, meg a *Dugonics Társaság* töltött be ilyen szerepet.

A helyi újságírók a város iskoláiban, gimnáziumában nevelkedett, a szépirodalom iránt is vonzalmat érző, magukban költői, írói ambíciókat is tápláló, literátus

* Az 1979. évi szegedi Móra-centenáriumon tartott előadás kibővített szövege.

¹ SIK CSABA: „Nem harcoltam, csak nézelődtem” (A regényíró Móra Ferencről) It., 1979. 2.; VAJTAI I.: Móra Ferenc (Írói arcképvázlat) Somogyi Könyvtári Műhely 1979. 1—4.; PÉTER LÁSZLÓ: Móra műhelyéből. Uo.

² Móra Ferenc centenáriuma. Kortárs 1979. VIII.

³ Tömörkény (1917.) Szegedi Tulipános Láda I. 173—187.

tanárok, tisztviselők voltak, mint az ifjú Móra Ferenc is. A szegedi iskolákban, első-sorban a piaristák gimnáziumában, sok évtizedes hagyománya élt Dugonics András óta a népi kultúra, a folklór, a parasztlelet vizsgálatának, fölfedezésének. E hagyomány őrzésének jeles inspirátora volt Ipolyi Arnold egykori munkatársa, Csaplár Benedek kegyesrendi tanár. Móra ismerte és nagyra becsülte ezt a hagyományt, s ennek okait meg is fogalmazta *Kedves öreg árnyak* c. tárcájában, s Csaplárt név szerint is megemlíti.

„Hogy mennyire a nyelvén tudó, a szíve szerint való papokat találta meg Szeged a piaristákban, látnivaló abból, hogy kétszáz év alatt sohase volt szentségtörés a város és a rend között... Kit keltsek életre a sok közül, akinek lelkes tüzénél még melegedtek az élő kortársak, s némelyiknek szinte a keze melegét is érezzük kezünkön? ...A nagyszorgalmú Csaplár Benedeket, akit irodalomtörténetünk legérdemesebb munkásai közt emleget?”⁴ Külön megemlékezett ennek a generációnak kiemelkedő alakjáról, Kálmány Lajosról, a délalföldi etnográfia és folklór klasszikusáról, az „utolsó magyar sámán”-ról, akit személyesen is ismert. „Páratlan érdemű és rendkívül szerencsés kezű gyűjtője volt az alföldi magyarság hagyományainak, de beletanult az anyaga tudományos feldolgozásában is... Büszke volt arra a megbízásra, amelyet az Ipolyi-féle mesegyűjtemény összeállítására a *Kisfaludy Társaságtól* kapott, és boldoggá tette az az ünneplés, amelyben a *Hagyományok* megjelenése alkalmával a *Néprajzi Társaság* és az *Ethnographia* részesítette.”⁵

A diákok, a későbbi szegedi újságírók többnyire maguk is itt élő parasztcsaládok szülöttei voltak, vagy első-második generációs leszármazottai. Gyermekkorukat parasztsorban vagy legalábbis a parasztság közvetlen közelében élték. Az öröklött vagy ösztönös vonzódás, tájékozottság mellett az iskolázódás, a világot nagyobb összefüggésekben láttató műveltség segítette legjobbjaitak odáig, hogy apáik, maguk, testvéreik, rokonaik sorsát értékelhessék, átgondolhassák — mint Móra Ferencet.

A jellegzetesen szegedinek tekinthető paraszt-rajz, paraszt-novella az 1870-es, 1880-as évek fordulóján — Móra születése idején — két, részben még az irodalomhoz alig tartozó tényezőt olvasztott magába, amelyek további fejlődését és arculatát meghatározták. Az egyik leíró jellegű, a néprajzi gyűjtőmunkával rokon szemléletű „riport a szegedi tanyákról”. Szerzője, a szülőföldje parasztjait egyébként is ismerő újságíró rokonszenvező lírával nyúl tárgyához, ízes, színes, hangulatos, egyúttal hiteles életképeket kerekít a tanyai világ egy-egy nevezetes eseményéről. 1876-ban például az érdemes tollforgató Schmidt Sándor szinte a szegedi parasztnovella egyik sokáig élő típusának a szerkezeti sémáját is körvonalazta *Tanyai Képek* c. tárcasorozatában.⁶ Szépirodalmi igényű, lírai bevezetés (többnyire tájleírás) adja meg az alaphangot. Ezután részletes, szinte etnográfiai pontosságú rész következik az évszaknak megfelelő paraszti munka rendjéről (aratás, asztagrakás, kukoricafosztás stb.), a használatos készségekről. A tárgyi néprajzi leírást természetesen népszokások idézése kíséri. Gyakran szól a riport e része szélmalom-dombi táncmultságokról, disznótorról, lakodalomról táncok, dalok, mondókák stb. hiteles lejegyzésével. Ide illeszkednek a parasztoktól ellesett, tájnyelvi pontossággal közölt, jobbára anekdotikusan csatánós párbeszédék, amelyek valamennyire jellemzik az egyébként legfőljebb csak név szerint említett szereplőket. A befejezés ismét lírai hangulatú általánosítás a tájról, népe életéről, a tanyai világról.

⁴ *Kedves öreg árnyak*. (Megjelent az *Emlékkönyv a szegedi Kegyesrendi főgimnázium kétszáz éves jubileuma alkalmából, 1720—1920 c. műben*, amelyet a Dugonics Társaság megbízásából Móra Ferenc titkár szerkesztett) Szegedi Tulipános Lada I. 7.

⁵ Az utolsó magyar sámán. (1928.) Uo., 204.

⁶ Szegedi Híradó 1876. okt. 22.

Az ilyesféle riportok természetesen nemcsak a tanyavilágot jelenítik meg, hanem a városban élő parasztság életét is tárgyalják, jellegzetes figuráit vonultatják föl búcsú, vásár, sorozás stb. alkalmából. Ezzel a kompozíciós módszerrel és beállítással a riport könnyen átlépi a riport és a novella közötti, ekkor amúgy sem éles határt.

A „tanyai riport”-hoz hasonlóan többé-kevésbé szépirodalmon kívüli, másik tényező, amely a szegedi parasztnovella vissza-visszatérő, meghatározó elemévé formálódott, a betyárhistoria, illetve a törvényszéki tudósítás.

Az 1870-es években Szegeden még mindenki jól emlékezett a betyárvilágra. Ráday hírhedt vésztörvényszéke csak 1873-ban fejezte be ezeknek a Szeged környékén, a tanyavilágban személy szerint is ismeretes parasztembereknek, pásztoronak az üldözését, megbüntetését. A hírlapokba került betyártörténetek szerzői részletesen leírták a pusztai csárdák, a betyárrejtő mocsarak, nádasok lakóinak életét, a pusztai ember öltözetét, készségeit stb. A tanyai riportokhoz hasonlóan évtizedekig fennmaradt Szegeden — ha egyre szórványosabban is — a hírlapokban a betyártörténet. (Palotás Fausztin, Békefi Antal, Tömörkény István, Cserzy Mihály is írt ilyeneket.)⁷

Ahogy a betyárvilág lassan emlékké vált, és a tanyai rendbontások a korszerűsödő közigazgatás folytán „rendőri ügyekké” lettek, a betyártörténetek által biztosított szenzációt — amelyet egyetlen okos szerkesztő sem hagyhatott kihasználatlanul — a rendőrségi, törvényszéki tudósítások pótolták. A kezdetben sablonos tudósítások hamarosan irodalmias színezetet öltöttek a szegedi hírlapírók tolmácsolásában.

Elsősorban azok az esetek mozdították meg a tudósítóknak az írói ambíciókat, amelyek a rendőrségen, bíróságon megforduló parasztemberek sorsára, észjárására, maguk alkotta erkölcsi fölfogására különösen jellemzőek voltak. (Itt meg kell jegyeznünk, hogy akkoriban, amikor Szegeden két, sőt három napilap is volt egy időben, egy-egy szerkesztőségben elvéve akadt professzionista újságíró. Még a főszerkesztőnek is volt többnyire — a mai szóhasználattal élve — egyéb „főállása”, megélhetése. Nem függték közvetlenül az állam közigazgatási apparátusától. Ilyesféle függetlenségben élvén természetes, hogy a törvényszéki tudósítók a „nadrágos emberek” nagyösszegű sikkasztásairól szentvtelenül számoltak be, de a naivitásból, a törvény nem ismeretéből fakadóan bíróság elé kerülő parasztemberről, talpraesetten védekező kanászbajtár ügyéről kellett éppen írniok, írásaik megszínesedtek, közvetve-közvetlenül kifejezést adtak a vádlottal való együttérzésüknek.)

Így az egyébként hiteles rendőrségi, bírósági jegyzőkönyvanyag a tudósító tolla alatt egyre-másra dramatizált jelenetté változott, amelynek szereplői a bíró, a vádlott, a tanú, a rendőr stb. Az ilyenfajta tudósításoknak máig is az lenne a föladatuk, hogy az olvasót figyelmeztető példákkal a törvény tiszteletére, az előírások, rendelkezések követésére, a rend megtartására neveljék. Az említett szegedi tudósítók annak idején ezt a didakszist többnyire humorral oldották föl, ha az ügy nem volt éppen tragikus, de már a humor is valamiféle, a vádlottal való együttérzést és a törvénnyel szembeni fönttartást sugallt. Egyre sűrűsödtek közben azok a tudósítások, amelyek a bürokratikus intézkedések, a valójában vétlenül perbefogott parasztember mellett keltettek hangulatot. Gyakran csak oly módon, hogy a tudósító a hivatalos, rendőrségi-bírósági bürokrata fontoskodást gúnyolta ki stílusában is. Máskor meg olyan megoldáshoz jutott, hogy a szegénysége miatt a törvényt kijátszani kényszerülő — bár póruljárt — parasztot rokonszenvesen állította be.

A rendőrség, a törvényszék azonban nem csak a fináncokat kijátszó, meg az alig ismert, új, néha értelmetlen rendelkezésekkel szembe került parasztemberek eseteit

⁷ Kötetekben is találhatóak. PALOTÁS—BÉKEFI: Sötét idők. A Ráday-korból. Szeged, 1887.; TÖMÖRKÉNY: A betyárvilágból. Szegedi Napló 1902. jan. 12., stb.

hozta a szegedi novellisták elé. Megható, megrendítő, sőt tragikus ügyek is föltáru-
koztak ilyen módon a városiasodó Szeged — és az ország — olvasóközönsége előtt.

(Köztudott például, hogy Mikszáth — aki 1878—1880 között itt újságíróskodott
— a *Bede Anna tartozása* címen ismert novelláját egy itt valóban megtörtént törvény-
széki tárgyalásról szóló tudósításból írta.)

Békefi Antal, aki Mikszáth ittlétekor lépett a *Szegedi napló* szerkesztőségébe,
írta: „A népelet titkainak gazdag világa tárul föl gyakran az igazság ítélőszéke előtt.
A sötét történetek, melyekbe a büntető igazság belenyúl, elregélik, miképpen szület-
nek a népballadák. Egy idő óta Szeged határa dús anyagot nyújt a népelet regényei-
ből.”⁸ Egyre több szó kerül itt a városi razzián fogott, tanyáról városba jött s elzúlló
parasztlányokról,⁹ a föld miatt egymással s a rend helyreállítása céljából helyszínrre
érkező „pusztázókkal” vérrre menő tanyai parasztookról,¹⁰ a bűnét majd három év-
tized múltán beismerő parasztról, akit enékül nem vennének maguk közé a tanya-
világban szervezkedő nazarénus szekta tagjai¹¹ stb., bizonyítva, hogy a szegedi tanya-
világban milyen harc folyik az életért.

A Törvényszéki Csarnok ilyen irodalmivá színeződése szükségképpen azt ered-
ményezi, hogy a „tudósítások” szétfeszítik a számukra fönntartott helyet a lapokban,
s tárcákként, novellákként jelennek meg. Egészen természetes, hogy a lapok — külö-
nösen a *Szegedi Napló* — szinte a hírdetésekig megtelnek tanyai esetekkel, anekdo-
tákkal, karcolatokkal, novellákkal. A már említett Békefi Antal — aki „Mikszáth
írásztalá”-nál kezdte s Mórának is szerkesztő „gazdája” volt — egyik jellegzetes
írásából idézünk csupán: „Szögény legény létömre mög akartam házasodni, aztán
hát nem volt hozzá módom. Azt gondoltam hát, Márki uramnak sok van, neköm mög
annyim sincsen hogy a lakodalmat mögülhessem, mondok, nem tőszök nagy hibát,
ha gazdag embör kárával segítök a magam baján...”¹²

Látnivaló, hogy a „törvényszéki tudósítás” típusú, gyakran dramatizált tárca
szoros kapcsolatban volt Szegeden a parasztság szociális problémáival. Szerzői — bár
hajlamosak voltak nem is egyszer az „ügyeket” humoros oldalukról is fölfogni, —
nem fogadhatták el valóságnak a korban divatos népszínművek idilli parasztvilágát;
különös érzékenység fejlődött ki bennük a paraszti tragédiák iránt. Jellemző, hogy
amikor 1881-ben egy öreg tanyai paraszt megölte a fiát, mert földjének fiára iratása
után naponkénti megalázás, embertelen bánásmód, nélkülözés jutott osztályrészéül,
a szegedi lapok versengve írták meg e „paraszti Lear” történetét.

Az 1870-es években fellendülésnek indult szegedi irodalmi élet tehát a paraszti
tárgyú írásoknak két alaptípusát hozta létre, amelyek nem csupán témájuk, nép-
nyelvi sajátosságuk által, hanem a valóság alapos ismeretében is eltértek a kor nép-
színműves parasztszemléletétől, a kései „népies-nemzeti” korlátozottságtól, s formai-
lag, ábrázolásmódban is mutattak egyfajta eredetiséget. A leíró jellegű riportban
a hazai néprajzi, népköltészeti kutatás fejlődését is szolgáló gondos tárgyilagosság mu-
tatkozott meg; a drámai-balladisztikus „törvényszéki tudósítás”-ból sarjadó tárcák
pedig olyan eszmei tájékozódásról vallottak, amely a szegényparasztság szociális
helyzetére irányította a figyelmet.

A jobbára feledésbe merült nevű szegedi újságírók közül Békefi Antal, a *Szegedi
Napló* szerkesztője, a kilencvenes évek elején végre megalakult szegedi *Dugonics
Társaság* első főtitkára (e minőségében Tömörkény és Móra elődje) emelkedett ki.

⁸ A kitett gyermek. *Szegedi Napló* 1883. ápr. 22.

⁹ A „szép lányok”. Uo., 1883. febr. 8.

¹⁰ Harc a pusztázó és a tanyai legények közt. Uo., febr. 2.

¹¹ Huszonnyolc év után. *Szegedi Híradó* 1883. okt. 19.

¹² Tolvaj szerelemről. *Szegedi Napló* 1882. jan. 11.

Móra írta róla 1932-es megemlékezésében: „Ott van az épülő város utcáin, nyilvánosságra hozza a hivatalos bürokrácia napvilágra nem mindig kíváncszó eseményeit, a gonosztevőket együtt nyomozza s rendőrséggel s míg az újságírás számára új világrészt fedez fel a kihágási bíró szobájában — a paraszttudiumokba ő vezette be Tömörkényt — volt szíve meglátni a városban az eltévedt kis tanyai kölyköt, a nyíló orgonák első lila gubóját s a deres fahegyen didergő madarat... Egy kicsit elődje Tömörkény Istvánnak, Gárdonyi Gézának és Bródy Sándornak. Mestere a koncepciónak és művésze a stílusnak, igaz a realizmusa és megvesztegető a romantikája, de a legnagyobb ereje az, hogy mindig a szív hangján beszél.”¹⁴ Ezt a Mórát magát is jellemző jellemzés már önmagában is sokat mond Móra és szegedi elődei kapcsolatáról, s csak a pontosság kedvéért említünk néhány Békefi kötetet: *Bíró előtt*, *Szegény ördögök*, *Betyárok* (ez utóbbi Tömörkénnyel közösen írt kötet!).

Békefi a szegedi „paraszt-studiumokba” nyilvánvalóan nem csupán Tömörkényt vezette be, hanem az 1902-ben ide kerülő Mórát is. Móra tárcái, novellái között is lépten-nyomon találkozhatunk ilyesféle szegény ördögökkel, bíró elé okkal-ok-nélkül kerülő, végrehajtót, biztosító intézetet kijátszó parasztemberekkel. Nagyon is valószínű, hogy Tömörkény mellett a Békefi által közvetített szegedi novellista hagyomány is segítette Móra Ferencet annak a tárcanovella fajtának a kimunkálásában, amelyet oly sokat vitatnak máig is. Hogy szegedi elődeit jól ismerte, nem csak a Békefiről írott, megindult hangú emlékezés bizonyítja, hanem a *Szegedi Napló* 25 éves jubileumi albumában megjelent, hosszabb, majdhogynem sajtótörténeti tanulmánynak nevezhető emlékezése is, amelyben áttekintette a lap hőskorának eseményeit és név szerint is emlegette szegedi novellista elődeit. Mikszáth, Gárdonyi, Pósa szegedi munkásságát méltatva elismeréssel emlékezik *Palotás Fausztin*ről, „a könnyű tollú népies elbeszélőről, aki ...szinte katonája volt a *Napló* hadseregének két esztendeig”. Számon tartja az 1880-as években Szegeden dolgozó *Sebők Zsigmond*ot, a „szebbnél-szebb tárcák íróját, melyek mindegyikén valami csendes mélabú ömlik el, s oly szomorú szeptemberi ragyogás...” A csak néhány évig dolgozók közt kiemeli *Thúry Zoltán*t és *Móricz Pált* is. Thúryról írja: „Itt való munkásságáról megint sokat kellene írunk, ha ki nem fogytunk volna már a helyből. Nemcsak azért, mert azóta egyike lett a legelső magyar novellistáknak, akiről megemlékezni büszkeség a lapnak, melyet két esztendeig szolgált talentumával... Mint riporter a közigazgatást végezte Thúry a *Naplónál*, de poétalelkét ennek a sivársága se tudta kiszáritani. Sőt talán éppen ez elől menekült olyan sokszor a vonal alá, sűrű egymásutánban írván borongós, tragikus hangulatú tárcáit, melyek közül nem egy igazi műretek.”¹⁵

Munkatársai közül a már említett Békefin kívül Tömörkényt, Farkas Antalt, Domokos Lászlót, Újlaki Antalt, Sz. Szigethy Vilmost is említi, s szerényen szóba hozza bátyja, Móra István Szegeden megjelent költeményeit is.

A gyermekora emlékeivel Szegedre érkező Móra látnivalóan rokonlelkekre talált ezekben az elődökben és munkatársakban. Írásaikban föllelte szülővárosa szegényparasztjainak gondjait, örömeit, tragédiáit. Bátoritást kaphatott tőlük nem csupán személyes élményeinek megírásához, hanem a szegedi és a Szeged környéki tanyavilág parasztjainak írói megjelenítéséhez is.

Talán nem erőltetett párhuzam Móra *Georgikonját* (1924) egyféle tanyai riport-sorozatnak, tanyai kalandozásairól készült beszámolóknak tekinteni. Ebben — és az ezzel szinte egykorú *Nádihegedűben* — ugyan minden tanyai élmény még nem annyira az etnográfiai, szociológiai hangsúllyal kerül elő, hanem erősen lírai tónusban, aho-

¹³ Pl.: Lear a tanyán. Szegedi Napló 1881. nov. 4.

¹⁴ A Szegedi Napló története (1903.) Szegedi Tulipános Láda (1964. évi kiadás) 5.

¹⁵ Uo., 503—505.

gyan VAJDA László és VAJTAI István is írta. Mégsem pusztá ürügy — mint egyesek vélhetnék — a tanyai emlék a személyes líra fölbuzogtatására. A megjelenített paraszti alakok abba a galériába illeszkednek — íróilag magasabb szinten —, amelyeket a szegedi elődök, Palotás, Békefi, Thúry, Tömörkény kezdettek összeállítani a Szeged vidéki népről. Ilyen például „Homokország” felejthetetlen családja, a szinte „ősemberi” filozófiát megtestesítő Habi, felesége, karikalábú (nyilván angolkóros) kislánya és talpraesett kisfia, Ósika. Konrád erdőőr, a szélmolnár a Siró-dűlőből, a Hebők és Támadi család viszálya, a pusztázók által bekísért „hadiözvegy”, Gyömbér Veron története. Hiedelmek, véleményük a világról meg az urakról, e különös világ épp olyan újrafelfedezése a huszadik század első évtizedeiben, mint volt az elődöknél az elmúlt század utolsó harmadában.¹⁶

És ahogyan a szegedi novellista elődöknél, Móránál is hamarosan háttérbe szorítja a *Georgikon*ban és a *Nádihegedű*ben még előtérben levő szubjektív lírát a szegedi tanyavilág kegyetlen realitásának számonkérő bemutatása. A *Göröngykeresés* című kötetben egyberendezett írások ugyan régészeti ásatások során nyert élményekről szólnak, de Móra ekkor is riporter a maga módján abban a szomorúan egzotikus világban, amelyiknek az atmoszférája a két világháború közt jellemezte az alföldi parasztságot.

Ha most el is tekintünk Móra előző, sok-sok éves, e tárgyat érintő — hangsúlyozzuk, sűrűn érintő — publicisztikájától, beleértve az 1918—1919-es éveket is, föl kell figyelniünk a *Göröngykeresés* előszavára. Ez az 1911-ben fogant, 1927-ben is megírt, végső formáját 1933-ban elnyerő írás, az 1890-es évek agrárszocialista mozgalmain fölnevelődött „földosztó”, Szántai Vecsernyés Pálról szól, aki szerepelt Vadnai Andor „Adalék az alföldi munkáskérdéshez” c. könyvében is. „Pál maga pedig — írja Móra — csendőrkézzre került, s amikor a törvény eligazította vele baját, akkor Pál lába alól kiszaladt a magyar haza földje. A haza, amely eddig nem adott neki földet, most már nem adott munkát se. A börtönből szabadult parasztnak a haza megmutatta még egyszer virágos halmait, kitérta sugaras mezőit, és azt mondta neki:

— Eredj innen, te izgága Pál, mert nincs neked itt semmi keresnivalód, se a földemen, se a földemben.”¹⁷ És az Ausztráliába kivándorolt deszki kubikos halálos ágyán azt kívánta, hogy szerezzenek egy kis magyar földet a sírjába. „Ilyen földéhes a magyar paraszt, ezt a végrendeletet tette izgága Pál, és ezért küldött nekem egy megcímzett papirzacskócskát a konstáblerné, Mr. Jackson neje, született Szántai Vecsernyés Magdolna... Ötödik esztendeje rakosgatom előre-hátra az íróasztalomon a kis papírtarisznyát, s ha útra kelek, ha előadást tartani megyek valahová — írja igazán érzelmesen tovább Móra —, egyik országrészből a másikba, vagy ősöket keresek a határban, mindig viszem magammal. Hátha, hátha... Ó, micsoda *Carmen Miserabile* lenne abból, ha én ennek a göröngykereső vándorlásnak minden stációját megírnám!”¹⁸

A *Göröngykeresés* első írása mögött ugyanígy ott kísért a szegedi novellista elődök sugallta betyártörténet is, amely valahol mégis találkozik a szegedi tanyák népének generációs nyomorúságával. Móra maga vallja, hogy még kezdő riporter korában találkozott Molnár János csendbiztossal, aki annak idején Szerencsés Fekete Jósikát vallatta, s ebből írta a *Vallató vacsora* c. tragikomikus karcolatát.¹⁹ Hasonlóképpen ebből a betyárhistória — háttérből táplálkozik a kötet *A madarásztói szépasszony*

¹⁶ *Georgikon* — *Nádihegedű* (1959. évi kiadás)

¹⁷ *Göröngykeresés* (1960. évi kiadás) 247—248.

¹⁸ Uo., 259.

¹⁹ Uo., 337.

és a *Madarásztói csárdás* c. novellája is.²⁰ De betyár témájú a nyolc fejezetből álló, *A Sándor* (t. i. Rózsa Sándor) *körül* c. tárcasorozat is a *Parasztjaim* c. kötetben, amelyet egyesek szerint regényvázlatnak szánt az író utolsó éveiben. (Szinte mintha Móricz Zsigmond nagy parasztregegy-terve villant volna föl benne.) Közben megírt olyan szívszorító, közismert történeteket, mint a *Gyilkosság előtt*, vagy *Esteli dal Hajnal Matyikáról*.²¹

Időközben eljutott Móra a sokat emlegetett Földhözragadt Jánosék történeteire, ahogyan elődei, a névtelen szegedi hírlapírók megírták a maguk korának szomorú, tragikus, vagy tragikomikus tanyai törtékeit. Ahogyan az elődök és kortársak legkiválóbbika, Tömörkény *A házasság első éve* címen megírta a földért erdőirtást is vállaló Mindszenti Mihály és felesége történetét (a veremlakásban tengődő ifjú házaspárt megbüntetik, mert nem hívtak orvost megbetegedett gyermekükhöz, aki persze meghalt), úgy írja meg majd Móra: hogyan ajánlja föl a földhöz jutott János nyomorúságos földjét maga és családja temetkezési helyül. S mindezt — ugyan sajátjává alakítva — elődeihez feltűnően hasonló írói eszközökkel: lírát, epikát, drámát egybeötözve.

A régi szegedi elődökre emlékeztető riport Móra egyik írása a *Parasztjaim* kötetből (már a cím is sokatmondó!) a tanyai végrehajtásról szóló részlet, amelyet ezek a sorok színeznék „ézelmessé”: „A fecske fészket is leverik, pedig arról mindenki tudja, hogy Isten madara. Csak az emberi fészkeleveréshez többen kellenek...” És itt Móra rideg pontossággal felsorolja a végrehajtó közigazgatási apparátus személyzetét, s így folytatja: „Hát ez a sok hadinép mind kiérkezett a barna homokra. Rendőr csak egy, annak se volt egyéb dolga, csak a szemét törülgetni. Mert nincs az a szőrös szívű ember, aki azt száraz szemmel megállta volna, amikor a méhrákos anya felült a vackán, belemártotta az ujját a tükör alatt a szenteltvíztartóba, és először magára vetett egy keresztet, aztán az urára, aki a kanapé sarkában gubbasztott, aztán a gyerekekre, akik álltak karéjban a szoba közepén; a nagyja csüggedt topogással, az apraja feszült kíváncsisággal szopván az ujját.

— Az Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében...

— Nini — mondom — hiszen itt nem öt gyerek van, hanem hét.

— Kettő *velencei* — magyarázta a rendőr.

Igen, tudom már, gyámságba vett lelelenc-gyerekek. Mint gazdasági befektetés. Nem hoz annyit mint a dísznő, de nem olyan lutri.”²²

Szóba kerül a hadiözvegyi járandóságával naív ravaszsággal ügyeskedő, férjeivel emiatt „ebhiten” élő, végül utolsó férje fiával együttélő Julis néni is. „Szodoma? Én azt hiszem — írja Móra —, rosszabb, mert fájdalmasabb. A Holt-tenger egy bujálkodó csordát nyelt el, amely nem hallgatta meg, amit az Úristen angyalai által üzent neki. De ezek közt nem jártak angyalok az Úristen üzenetével, ezeknek csak az emberek csinálnak törvényt.”²³

És folytathatnánk sokáig e személyes, lírai kommentárokkal kísért tanyai beszámolóknak a sorát a nagy „összefoglalás”-ig, az *Ének a buzamezőkről*ig

A szegedi novellista hagyomány, — amely jegyeit mindvégig rányomta Móra írásaira — nem mond ellent, még ha sokan úgy vélték is, az író európeér mivoltának. Ez a kétségtelen inspiráció és formai hagyomány nem visszahúzó, provinciális árnyalás művészetében, hanem olyan forrás, amelyből merítve Móra Ferenc a magyar és egyetemes emberi gondok megfogalmazásához nyert nem múló ösztönzést.

²⁰ Uo., 323, 331.

²¹ Uo., 384., 430.

²² Véreim, *Parasztjaim* (1958. évi kiadás) 343.

²³ Uo., 361.

József Nacsádi:

FERENC MÓRA UND DIE NOVELLENTRADITIONEN IN SZEGED

In der Abhandlung werden die Vorgeschichte und die wesentlichen Charakterzüge der Bauernauffassung und Bauernschilderung von Ferenc Móra analysiert. Es wird hier festgestellt, dass die Darstellung des Bauervolkes der Stadt und Gegend durch die städtischen Journalisten- und Schriftstellerkreise schon zur Zeit der Ankunft von Móra in Szeged jahrzehntelange Tradition hatte. Dieses Interesse hatte aber nicht bloss ethnographischen, folkloristischen Charakter, wurde gleichfalls auf soziale und moralische Fragen erstreckt. Bunte Reportagen, nicht selten dramatische Berichte wurden mit der Zeit zu Novellen von hohem Niveau gestaltet. Mit den Werken und persönlichen Äusserungen von Móra kann hier dokumentiert werden, dass diese Vorereignisse in der Ausbildung der richtigen Bauernauffassung und Bauernschilderung des Schriftstellers bedeutsame Rolle spielten.